

موضوع کرسی آزاد اندیشی :

شبکه های اجتماعی مجازی – بحران هویت دینی و ملی

« انقلاب خاموش »

استان: مرکزی

شهرستان: خمین مدرسه علمیه: هاجر (س)

گروه ارائه کننده: صدیقه نظری مقدم – زهرا سلیمانی

گروه منتقد: شیما اکبری – فرزانه ایرانشاهی

استاد داور: انسیه حمزه لو

طرح دیدگاه ارائه کننده

ما در دنیای معاصر با سؤالات مهمی مواجه هستیم از جمله اینکه: در آینده جهان چقدر می توانیم کالای فرهنگی تولید کنیم؟ و در همین راستا در معادلات سیاسی و اقتصادی چه نقشی ایفا خواهیم کرد؟ جهان آینده اساساً چه هویتی خواهد داشت؟ چه آینده ای پیش رو داریم و باید چگونه برای آینده آماده شویم؟ آیا دهکده جهانی آخرین ایستگاه جهان است؟ در جهان آینده چگونه از هویت فرهنگی خودمان دفاع کنیم؟ آیا هویت فرهنگی برای کشور معنادار است؟ در دنیای جدید با تهاجم فرهنگی روبرو هستیم یا با تعامل فرهنگی؟ ما برای این سؤالات آیا پاسخ درخوری داریم؟ آیا حصارهای اطلاعاتی قابل اعتماد هستند؟ در این کرسی آزاد اندیشی چالش پیش روی ارائه دهنده و منتقدین وی پاسخ به این سؤال است که آیا جامعه ایرانی اسلامی در فضای شبکه های اجتماعی مجازی قادر خواهد بود که هویت دینی و ملی خود را حفظ کند یا خیر؟

ورود تجدد به ایران از یکی دو قرن اخیر در کنار فرهنگ ایرانی اسلامی مواجه هستیم. در گذشته هر صد سال یک اتفاق جدید می افتاد ولی امروز آهنگ تغییرات شتاب گرفته است؛ لذا ۲۰ سال گذشته راهنمای دقیقی برای ۲۰ سال آینده نیست. در هر دهه سرعت رشد و تغییر دو برابر می شود. کارشناسان اعلام کرده اند که در ۲۵ سال آینده به اندازه ی ۴ برابر قرن بیستم پیشرفت صنعتی خواهیم داشت و در قرن ۲۱ به اندازه ی ۲۰ هزار سال در توسعه فن آوری بشر پیشرفت خواهد کرد. ملت ها دیگر منتظر اتفاقی نمی مانند که به فکر چاره اش باشند بلکه با تکیه بر تجربه های بشری آینده را در آینه ی زمان حال می بینند و با همان دقتی

که مختصات آینده را رصد می کنند سعی می کنند سهم شان را در آینده معلوم کنند یعنی سهم شان را به جای گرفتن می سازند. اگر ما بتوانیم آینده ی جهان را به وضوح رصد کنیم بهتر می توانیم با برنامه ریزی دقیق تر سهمی جدی از فرهنگ و مؤلفه های دیگر را در جهان برای خود بسازیم.

شهید سید مرتضی آوینی در مقاله انفجار اطلاعات در کتاب رستاخیز جان می نویسد: «دهکده جهانی واقعیت پیدا خواهد کرد، چه بخواهیم و چه نخواهیم. این حقیقت تنها ما را که شهروندان مطیعی برای این دهکده بزرگ نیستیم مضطرب نمی دارد و بلکه غرب را هم چه بسا بیش تر از ما به اضطراب می اندازد. ما شهروندان مطیعی برای دهکده جهانی نیستیم؛ این سخن نیاز به کمی توضیح دارد. شهروند مطیع کسی است که وجود فردی اش مستحیل در جامعه ای است که پیرامون او وجود دارد. اعتراضی ندارد. استدلال های رسمی را می پذیرد و در صدق گفتار سیاستمداران تردید روا نمی دارد. تا آنجا تسلیم قوانین محلی است که عدالت را نه قبله قانون، که تابع آن می بیند. به آنچه فرا می خوانندش روی می آورد و از آنچه باز می دارندش پرهیز می کند. دروازه های گوش و چشم و عقلش برای پیام های پروپاگاندا باز است ... دهکده جهانی واقعیت پیدا کرده است، چه بخواهیم و چه نخواهیم، و ماهواره ها مرزهای جغرافیایی را انکار کرده اند. این همان دهکده ای است که گرگوار سامسا در آن چشم باز کرده است. این همان دهکده ای است که مردمانش صورت مسخ شده « کرگدن » های اوژن یونسکو را پذیرفته اند. همان دهکده ای که مردمانش « در انتظار گودو » هستند. این همان دهکده ای است که در آن مردمان را به یک صورت واحد قالب می زنند و هیچ کس نمی تواند از قبول مقتضیات تمدن تکنولوژیک سر باز زند. این همان دهکده ای است که بر سر ساکنانش آتنن هایی روئیده است که یکصد و پنجاه کانال ماهواره ها را مستقیماً دریافت می کنند. این همان دهکده ای است که در آن روبات ها عاشق یکدیگر می شوند. این همان دهکده ای است که در آن « ترمیناتور دو » به سی سال قبل باز می گردد و خودش را از بین می برد. این همان دهکده ای است که در آن «بت من» و «ژوکر» با هم مبارزه می کنند. این همان دهکده ای است که در تلویزیون هایش دختران شش ساله را آموزش جنسی می دهند، همان دهکده ای که در آن گوسفندهایی با سر انسان و انسان هایی با سر خوک به دنیا می آیند. ... این همان دهکده ای است که در آن دویست و چهل و شش نوع تجاوز جنسی رواج

دارد... اما عجیب اینجاست که باز هم این همان دهکده ای است که در زیر آسمانش بسیجیان در رمل های فکه زیسته اند، همان دهکده جهانی که در نیمه شب هایش ماه، هم بر کازینوهای « لاس وگاس » تائیده است و هم بر حسینه « دوکوهه » و گورهایی که در آن بسیجیان از خوف خدا و عشق او می گریسته اند. دنیای عجیبی است، نه؟

بیش از یک قرن است که علی الظاهر هیچ تمدنی جز تمدن غرب در سراسر سیاره زمین وجود ندارد. همه جا در تسخیر این صورت از حیات بشری است که تمدن غرب با خود به ارمغان آورده است. هیچ یک از اُمم عالم نتوانسته اند نه در زبان، نه در فرهنگ، نه در معماری، نه در حیات اجتماعی و نه در زندگی فردی، خود را از تأثیرات تمدن غرب دور نگاه دارند. و اکنون که با وجود ماهواره ها، مرزهای جغرافیایی نیز انکار شده است آینه جادو در یکایک خانه های این دهکده به هم پیوسته جهانی نفوذ کرده است، عقل سطحی چنین حکم می کند که دیگر هیچ چیز نمی تواند حکومت جهانی مفیستوفلس را حتی به لرزه بیندازد، چه رسد به آنکه آن را به انقراض بکشاند. اما چنین نیست. »

درباره ی پیش بینی آینده ی جهان فهرست بلند بالایی از نظریات و تئوری های را می توانیم ارائه دهیم. مثل: ظهور دهکده ی جهانی مک لوهان، پیدایش بازار پیام از دهکده جهانی محسنی راد، پایان تاریخ فوکویاما، برخورد تمدن های هاتینگتون، جابجایی در قدرت تافلر و یا پیش بینی کورزوئل در بسته شدن پرونده ی مرگ و میر در پایان قرن بیست و یکم. به هر حال در هر یک از این پیش بینی ها جهان آینده جهان متفاوتی خواهد بود. چیزی که مهم است نوع تعامل ما در حوزه ی فرهنگ و اخلاق جهانی است.

به عنوان مثال به دهکده جهانی مک لوهان می توان اشاره کرد که نظریه دهکده جهانی مک لوهان دارای سرفصل هایی است:

- ۱- عصر الکترونیک (اینترنت) فراگیر فرا می رسد
- ۲- سیستم مرکزی عصبی اهالی کره زمین را در برخواهد گرفت
- ۳- وقوع پدیده جهش اطلاعات با جابه جایی آنی و مداوم اطلاعات (که موجب گسست های جدی در مبانی هویتی جامعه می شود و افول هویت های ملی و قدیمی را در پی دارد)

- ۴- کوچک و کوچک تر شدن جهان بزرگ و زندگی انسان ها در یک قبیله یا دهکده ی جهانی (و به دنبال آن تضعیف پیوندهای سنتی که انقلاب خاموش نامیده می شود)
- ۵- ارتباطات در دهکده جهانی بیشتر حالت میان فردی خواهد داشت، لذا افراد در اتاق های گفتگوی مجازی تبدیل به چیزی می شوند که می خواهند باشند یا چیزی که می خواهند مردم آنها را آن طور ببینند، نه خود واقعی شان
- ۶- انسان های پراکنده و توده وار تبدیل به انسان هایی با عملکرد متقابل جمعی می شوند (متمرکز کردن آدم ها تحت تأثیر عقاید سرورها هستند مثل یاهو و گوگل)
- ۷- سرعت و توسعه ی اطلاعات از قدرت اقتدارهای سیاسی خواهند کاست یعنی قدرت بیشتر دست مردم است تا حکومت ها مثل وقع انقلاب های بحرین، یمن، مصر و
- ۸- نظارت بر رفتار های انسان ها امکان پذیر خواهد بود یعنی مراقبتی در کار نیست بیشتر نظارت می کنند. آیا این دهکده جهانی که مک لوهان گفته بود ۲۰۱۴ به وقوع پیوست؟ نه خیر خیلی زودتر رخ داد.
- ۹- انبوهی از فضولات اطلاعاتی شکل خواهد گرفت و انسان برای مواجهه با آن نیازمند سواد رسانه ای خواهد بود. و اگر سواد رسانه ای نباشد انسان دچار اضطراب دیجیتالی ناشی از ظهور صنعت ارتباطات همزمان با انفجار اطلاعات خواهد شد.
- وقوع دهکده جهانی در سال ۱۹۹۰ تا ۱۹۹۴ در حالی بود که ماهواره تنها در دو قاره اروپا و آمریکا استفاده می شد و با روی کار آمدن شبکه استار (۱۹۹۰) قاره آسیا هم تحت پوشش ماهواره قرار گرفت و به دنبال آن شکل گیری اولین وب ها و اولین اینترنت که سایت یاهو بود. پیش بینی می شود تا سال ۲۰۴۰ هوش مصنوعی طوری پیشرفت کند مانند چاپ گوتنبرگ که همه انسان ها ضمن اینکه زبان شان فهمیده می شود بتوانند با ابزارهایی مثل تلفن هوشمند و کامپیوتر زبان یکدیگر را در سراسر جهان بفهمند.
- در این فضای مجازی با ارتباطات گسترده ی تکنولوژیک کدام یک حاکم است؟ تداخل فرهنگی (یعنی بخشی از هر فرهنگ در دیگری)، تعامل فرهنگی (گزینش فرهنگ برتر) یا تهاجم فرهنگی (تسلط فرهنگ بیگانه و اضمحلال و ذوب شدن برخی فرهنگ ها در فرهنگ مسلط)؟

اوایل انقلاب دست صدا و سیما از برنامه های مناسب خالی بود، پخش نوار کاست و فیلم ویدئو و ماهواره ممنوع بود، دولت های آسیایی اقدامات مختلفی در مقابل ماهواره انجام دادند از قبیل دادن وام برای خرید آن، وضع مالیات در برابر استفاده از ماهواره، برخورد انتظامی و غیره ولی نقطه مشترک رویکرد دولت و ماهواره در همه کشورها رقابت دولت ها با ماهواره بود. ما در دهکده جهانی نه باید ساکن باشیم و نه سرگردان. برخی سرگردانند مقصد دارند ولی مقصد را پیدا نمی کنند و با سایت هایی که باز نمی شوند و فیلتر شده اند مواجه می شوند، برخی افرادوب گردی بی هدف می کنند. اینها ناشی از سوء مدیریت، ندانستن و اشتباه در برنامه ریزی صحیح است. سال هاست که کالاهای فرهنگی مدرن وارد کشور می شوند ولی مدیریت صحیح نمی شوند و کاربران بلا تکلیف به رفتارهای باطل یا پرمخاطره دست می زنند که در کتاب آمایش و پیمایش فضای مجازی جمهوری اسلامی ایران می توانید بیشتر مطالعه کنید.

مفهوم بحران هویت ناشی از شرایط جدید فضای دو جهانی شده کنونی است. از مهمترین عوامل بروز بحران هویت در جوامع فعلی، گسترش صنعت ارتباطات و به ویژه فضای مجازی اینترنت و شبکه های اجتماعی سایبری است. اینترنت و شبکه های اجتماعی که آزادترین محیطی است که بشر تا به امروز با آن مواجه بوده، منابع هویت ساز سنتی و معمول در جوامع را تضعیف و کارکرد آنها را با دشواری رو بهرو کرده است. این بحران فقط به کشورهای جهان سوم و در حال توسعه محدود نبوده و نخواهد بود؛ به طوری که در جهان امروز هیچ جامعه ای نمی تواند ادعا کند که از تأثیرات ناشی از این بحران در امان خواهد بود.

هویت های دینی و ملی در ایران امروز، هر یک به گونه ای، با نوعی از بحران هویت مواجه اند. نسبت میان فضای مجازی شبکه های اجتماعی و بحران هویت اجتماعی چیست؟

تأثیر فضای مجازی شبکه های اجتماعی بر هویت در مفهوم گسترده خود به رغم انکارناپذیر بودن آن، صرفاً در نوع، میزان و تأثیر مثبت یا منفی آن محل مناقشه نظری است و این که این تأثیر و تغییر هویت به چه نحو خواهد بود، هنوز پاسخ روشنی برای آن وجود ندارد. به نظر می رسد دوران کنونی، دوران بلا تکلیفی در فرجام این فرایند است. با این وصف، امکان دارد وقوع چندگانگی و شکاف های هویتی در درون جامعه ایران به نوعی از بحران هویت بینجامد. این مسئله در کشورهای دارای فناوری های ضعیف ارتباطی کم قدرت، وضعیتی

متفاوت دارد و این کشورها با تأثیرپذیری بیشتر و تأثیرگذاری کمتر، بیشتر در معرض بحران هویت قرار دارند. ۱.

شبکه اجتماعی

در تئوری شبکه اجتماعی سنتی، یک شبکه اجتماعی به این صورت تعریف می‌شود که یک مجموعه ای از نهادهای اجتماعی که شامل مردم و سازمانها که به وسیله مجموعه ای از روابط معنی دار اجتماعی به هم متصل اند و با هم در به اشتراک گذاشتن ارزشها تعامل دارند. شکل سنتی خدمت شبکه اجتماعی بر انواع روابط هم چون دوستیها و روابط چهره به چهره متمرکز است اما خدمات شبکه اجتماعی امروزه بیشتر بر جامعه مجازی آنلاین و ارتباطات کامپیوتر واسط متمرکز است. شبکه های اجتماعی اینترنتی پایگاه یا مجموعه پایگاه هایی هستند که امکانی فراهم می آورد تا کاربران بتوانند علاقه مندی ها، افکار و فعالیت های خودشان را با دیگران به اشتراک بگذارند و دیگران هم این افکار و فعالیت ها را با آنان سهیم شوند. یک شبکه اجتماعی، مجموعه های از سرویس های مبتنی بر وب است که این امکان را برای اشخاص فراهم می آورد که توصیفات عمومی یا خصوصی برای خود ایجاد کنند، یا با دیگر اعضای شبکه ارتباط برقرار کنند، منابع خود را با آنها به اشتراک بگذارند و از میان توصیفات عمومی دیگر افراد، برای یافتن اتصالات جدید استفاده کنند. به طور کلی در تعریف شبکه های اجتماعی می توان گفت شبکه های اجتماعی سایت هایی هستند که از یک سایت ساده مانند موتور جستجوگر با اضافه شدن امکاناتی مانند چت و ایمیل و امکانات دیگر خاصیت اشتراک گذاری را به کاربران خود ارائه می دهند. شبکه های اجتماعی، محل گردهمایی صدها میلیون کاربر اینترنت است که بدون توجه به مرز، زبان، جنس و فرهنگ، به تعامل و تبادل اطلاعات می پردازند. در واقع شبکه های اجتماعی برای افزایش و تقویت تعاملات اجتماعی در فضای مجازی طراحی شده اند. به طور کلی از طریق اطلاعاتی که بر روی پروفایل افراد قرار می گیرد مانند عکس کاربر، اطلاعات شخصی و علایق (که همه اینها اطلاعاتی را در خصوص هویت فرد فراهم می آورد) برقراری ارتباط تسهیل می گردد. کاربران می توانند

پروفایلهای دیگران را ببینند و از طریق برنامه های کاربردی مختلف مانند ایمیل و چت با یکدیگر ارتباط برقرار کنند.

مفهوم هویت

همزمان میان افراد یا اشیاء دو نسبت محتمل برقرار می سازد؛ شباهت و تفاوت. هویت داشتن یعنی یگانه بودن، ولی از دو جنبه متفاوت: همانند دیگران بودن در طبقه خود و همانند خود بودن در گذر زمان.

به بیان کلی، هویت به درک و تلقی مردم از این که چه کسی هستند و چه چیزی برایشان معنادار است مربوط می شود.

هویت برساخته ای اجتماعی است. کیفیتی ثابت یا ذاتی نیست، بلکه ساخته می شود و سپس در تعامل با دیگران تغییر می کند. دوم این که هویت توأم با احساس تعلق است. جزء ذاتی این که بدانیم چه کسی هستیم عضویت در گروه یا گروه های اجتماعی است که از اعضای شبیه به یکدیگر تشکیل شده اند. سوم این که مسئله هویت به تفاوت ما با دیگران نیز مربوط می شود. بخشی از دانستن این که چه کسی هستیم دانستن این است که چه کسی نیستیم. چهارم، از آن جا که هویت اکتسابی است انعطاف پذیر نیز هست و در برخی از جوامع انعطاف پذیرتر از برخی دیگر است. هویت در سطوح و ابعاد مختلف واکاوی شده است. هویت ملی، هویت دینی، هویت جهانی و مواردی از این قبیل.

هنگامی که از هویت دینی سخن به میان می آید، در واقع به ابعاد کارکردی و عینی دین اشاره می شود. هویت دینی آن احساس خاصی است که پیروان یک دین را به یکدیگر پیوند میدهد و ایشان را در تعلق شان به یک هویت جمعی تعریف می کند. در واقع، هویت دینی به میزان شناخت فرد از تعلق و ارتباطش نسبت به دینی خاص و پیامدهای ارزشی مثبتی که فرد برای این تعلق و ارتباط قائل است و بالاخره احساسات خاص فرد نسبت به آن دین و نسبت به دیگرانی که مثل او رابطه ای مشابه با آن دین دارند، تعریف شده است. به بیان دیگر هویت دینی عبارت است از: تعریف شخص از خود براساس داشتن تعلق نسبت به دینی خاص به همراه ملاحظات ارزشی و احساسی مترتب با آن.

هویت ملی را می توان نوعی احساس تعلق به ملتی خاص دانست. ملتی که نمادها، سنت ها، مکان های مقدس، آداب و رسوم، قهرمانان تاریخی و فرهنگ و سرزمین معین دارد. اسمیت هویت ملی را بازتولید و بازتغییر پایدار ارزش ها، نمادهای شبه فرهنگی، خاطرات، افسانه ها و سنت ها می داند که عناصر تمایزبخش هر ملتی هستند. هویت ملی عبارت است از نوعی احساس تعلق فرهنگ محور، تمایزآفرین و تداوم بخش به یک ملت که دولت و گفتمان های مسلط با بهره برداری از منابعی معین آن را به وجود آورده و حفظ و تعریف می کند. وی اضافه می کند که هسته هویت ملی تداوم و تمایز است. در جایی دیگر اشاره شده که هویت ملی فرایند پاسخ گویی آگاهانه یک ملت به پرسش های پیرامون خود، گذشته، کیفیت، زمان تعلق، خاستگاه اصلی، حوزه تمدنی، جایگاه سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و ارزش های مهم از هویت تاریخی خود است. هویت ملی از تعلق فرد به یک سرزمین و دولت ملی یا به عبارتی به کشور خاصی سرچشمه می گیرد. به بیان دیگر، هویت ملی به معنای احساس همبستگی با کل اعضای ساکن در یک چارچوب سرزمینی مشترک است. به طوری که نسبت به موجودیت کل آن آگاهی و به آن احساس وفاداری بحران هویت دارند.

بحران هویت

بی تردید یکی از مسائل عمدهای که در سال های بعد از انقلاب به ویژه در سال های اخیر مسئولان مطرح کردهاند مسئله بحران هویت است. زمانی که فرد یا جامعه از عناصر هویت ساز خویش مانند دین، زبان، نژاد، قومیت و فرهنگ آگاهی نداشته باشد و یا عناصر هویتی جایگاه خود را به عنوان شاخص های شناخت یک جامعه از دست بدهد و عناصر دیگر نیز به جای آنها شناخته نشده باشد، فرد یا جامعه با بحران هویتی مواجه می شود. با این اوصاف فرد برای خروج از این بحران بایستی به یافتن ارزش های مثبت و پایدار در فرهنگ، مذهب یا ایدئولوژی خود بگردد تا از درهم ریختگی و اختلال هویت که دائماً در رنج و عذاب است، رهایی یابد. هویت اصیل خویش را باز یابد. آن چه امروزه بر اهمیت این بحران در جوامعی شبیه ایران افزوده، ناشی از عوامل بحرانزای فرایندهای ارتباطی است. در سه دهه اخیر، مجموعه ای از مفاهیم در خصوص بحران هویت در سطح خرد تا ملی و سطح جهانی به وجود آمده است. این مباحث در حال حاضر به طور یک پارچه با عنوان بحران هویت مطرح می شود.

نکته حائز اهمیت، پیچیدگی این بحران در دوره پسا صنعتی است. این دوران با خصوصیات خاص خود که ناشی از فرایندهای ارتباطی نوین است، نوع جدیدی از بحران هویت را پیش روی جوامع (مانند ایران) قرار داده است. بحران هویت وقتی رخ میدهد که یک جامعه در یابد که آن چه تا کنون به طور در بست و بیچون و چرا به عنوان تعاریف فیزیکی و روانشناسانه خود جمع می‌اش پذیرفته است، تحت شرایط تاریخی جدید، دیگر قابل پذیرش نیست. از طرف دیگر، نیروهای تدریجی و غیرمهیجی، مانند گسترش ارتباطات جهانی، میتواند بنیان هویت یک جامعه سابقاً منزوی را از طریق آگاه سازی مردم آن جامعه از یک دنیای کاملاً نوین از لحاظ کنش سیاسی، متزلزل سازند.

اینترنت دارای قابلیت است که به واسطه آن افراد می‌توانند خودهای جدیدی را در دنیاهای جدید بسازند. این امور ممکن است در دنیای مادی اصلاً وجود خارجی نداشته باشند یا فرد به زعم خودش قادر به دستیابی به آن نباشد. این‌ها استفاده از فضای مجازی را برای کاربران جذاب تر می‌کند. بدین ترتیب، وب به مکانی برای معرفی و نمایش شخصیت فرد تبدیل می‌شود. البته قضیه به همین جا ختم نمی‌شود؛ زیرا امکان دارد که تصویر ارائه شده از سوی یک فرد بر روی وب، توسط دیگران به صورت‌هایی غیر از شکل مورد نظر وی تفسیر شود. حتی امکان معرفی خود در سایت‌های مختلف به صورت‌های گوناگون وجود دارد. به طوری که افراد بتوانند در جریان ارتباط گیری هویت الکترونیک چندگانه‌ای برای خود بسازند و هر بار خود را به یک صورت نشان دهند. تلویزیون و سایر رسانه‌ها فاقد این ویژگی خاص فضای مجازی اند. در مجموع، هویت اینترنتی یا هویت مجازی با دیدگاه‌های متعارف درباره هویت جور نیست. دیدگاه‌های متعارف درباره هویت به دنبال کلیت سازی درباره مفهوم هویت و یکپارچه نشان دادن آن هستند و تأثیر کلی آن را بر فرد در نظر می‌گیرند. اما با این اوصاف در فضای مجازی استفاده از چنین تعاریفی برای هویت دشوار می‌شود و با گسترده تر شدن مرزهای هویتی، مرزبندی هویت واقعی و تخیلی در اینترنت مخدوش می‌شود.

به هر حال، اینترنت و شبکه‌های اجتماعی اینترنتی محصول درهم شکستگی هستی شناختی و پیچیده تر شدن فزاینده تفاوت‌های فردی هستند و با آن سنخیت تام دارند. امروزه حتی اعضای خانواده‌ها و همسایگان نیز به ندرت معنای واحدی از هویت در ذهن دارند. این امر تشخیص اصالت‌ها را روز به روز دشوارتر می‌سازد.

تشخیص اصالت ها را روز به روز دشوارتر می سازد . آآن تورن به خوبی این شرایط به ظاهر تناقض آمیز انسانی را توصیف کرده است: ما در سکوت زندگی می کنیم، در شلوغی به سر می بریم، منزوی هستیم، در دریای خلق گم شده ایم. از این حیث، هویت مجازی را می توان با فرایند اساساً مدرن تشکیل هویت به وسیله خویشتن و رسیدن به فهمی از خود و هویت یابی مربوط دانست.

شبهه یک بازار ارتباطی است و همین به تکرر هویتی و رشد فردیت کمک می کند و اشکال ابراز وجود شخصی را متنوع تر می کند، اما در عین حال نمی توان از این ایراد چشم پوشی کرد که وسایل ارتباطی به تدریج نقش فزاینده ای در سست کردن انسجام اجتماعات واقعی و ذره ای کردن جوامع انسانی دارد .همچنین اینترنت باعث رشد یک فرهنگ شخصی شده و حاصل تخیلات و تصورات و پندارهای فردی است .این امر به قیمت کاهش نفوذ کل جوامع مجازی توانسته اند مفاهیمی چون «هویت»، «خانواده»، «ارتباط»، «دوست» و حتی مسائلی جزئی مانند نحوه احوال پرسی کردن را بازتعریف کنند .اگرچه کاربران خود در شکل دهی این جوامع نقش چشمگیری ایفا می کنند اما قوانین این جوامع مجازی و گفتمان حاکم بر آنان در تأثیرگذاری و شکل دهی هویت اعضای خود نقش مهمی ایفا می کنند.

ابتدایی ترین تأثیر شبکه های اجتماعی اینترنتی بر کاربران این است که هویت فعلی او را به چالش می کشند؛ ابتدا کاربر را از خود واقعی تهی می کنند و سپس به او فرصت می دهند خود ایده آلس را بروز دهد، در حالی که به طور ناخودآگاه، این خود جدید در فضای گفتمانی شبکه های اجتماعی بر ساخته شده است .شبکه های اجتماعی صحنه ای فراهم می آورند که کاربران می توانند از هر جنسیت، سن، طبقه اجتماعی، نژاد و قومیتی که باشند، در آن ظاهر شوند و نقش دلخواه خود را بازی کنند .در این سطح، شبکه های اجتماعی مجازی، کاربر را به هویتی فردمدار شده با مشخصات منحصر به فرد سوق می دهند .در واقع با شبکه های اجتماعی مجازی این قابلیت به فرد داده می شود تا خود را هر گونه که می خواهد، فراتر از هویت واقعی خود در جهان فیزیکی بازتعریف و روایت کند .بنابراین، با قبول این فرض که شبکه های اجتماعی اینترنتی در درون جامعه مصرفی خلق شده اند، خود منشأ بازتولید مکرر چنین جامعه ای می شوند.

زمانی این تلقی وجود داشت که هویت افراد در فضای مجازی، هویتی ناشناخته و چندگانه است، اما اکنون کاربران ادامه هویت تعریف شده خود در فضای مجازی را به صورت آفلاین پی می گیرند و یا در فعالیت های آفلاین در بسیاری از مواقع برای خود نام و نشان تعریف می کنند و با آن همزادپنداری زیادی دارند. بنابراین، معادلات پیشین هویت دچار تحول شده است. بدین ترتیب، بازتعریف هویت فردی و اجتماعی در فضای مجازی در ابعاد گوناگون قابل بررسی است. در این فضا، همگرایی جامعه مصرفی و تخصص حرفه ای تولیدکنندگان و تجار به بازآفرینی مفاهیم انسانی چون بلوغ، سن و مراحل مختلف زندگی انجامیده است. شاید این تعجب برانگیز باشد که مفاهیم انسانی با ابعاد زیست شناختی مانند بلوغ نیز در دنیای مجازی تعبیر جدید بیابند، اما ریشه استحاله این مفاهیم ناشی از تأثیرگذاری قوی فضای مجازی بر نوع تفکر کاربران است.

بحران هویت در شبکه های اجتماعی مجازی

برای تبیین بحران هویت در فضای مجازی، توجه به یک نکته مهم ضروری است. جوامع در حال گذار، عمدتاً در حال سپری کردن و مواجه شدن با بحرانهای هویت دوره تاریخی خود معادل با دوره صنعتی شدن اروپا بوده اند. با این حال، به طور گریزناپذیر با پدیده های جهانی شدن و فضای مجازی در فرایند ارتباطات نوین مواجه شده اند. دوره تاریخی جدید نیز همراه خود، نوعی از عناصر بحران زای هویتی را حمل میکند و مسئله کشورهای در حال توسعه از آن جا پیچیده تر میشود که این کشورها همزمان بدون طی دوره تاریخی خود بحرانهای تو در توی هویتی را تجربه می کنند که ناشی از روهم افتادگی دو دوره تاریخی است.

جهانی شدن نیز روندی تاریخی و دگرگونی ای مفهومی است که تغییرات و تحولاتی را در برداشت ها، باورها، اندیشه ها و سلیقه های ملت ها به همراه دارد و دامنه آن هویت فرهنگی را نیز فرا گرفته است. جهانی شدن و فضای مجازی به طور مداوم و گسترده با شیوه ها و داده های مختلف به نوعی دائماً در حال ایجاد تغییر در باورها، انگاره ها، عقاید، ارزش ها، چشم داشتها و حتی نیازها هستند.

هویت در محیط مجازی به طور مشخص متفاوت با هویت در محیط واقعی است؛ زیرا تفاوت بین محیطها وجود دارد. شخص مختار است از هویت واقعی اش در محیط مجازی استفاده کند یا نکند. در محیط مجازی،

شخص هویتش را در مسیری شکل می دهد که او می خواهد آن را در مقابل دیگران به نمایش بگذارد. به عبارت دیگر، او هویتش را به دیگران تحمیل می کند.

هویت نقشی کلیدی را در ارتباطات مجازی ایفا می کند. بعضی مدعی اند توانایی استقرار یک هویت بدون بدن و مستقل از ارزشمندترین جنبه های فرهنگ آنلاین است که به مردم اجازه می دهد نقش ها و روابطی را که به گونه ای دیگر هستند، جستجو کنند؛ اما دیگران ادعا می کنند گمنامی، بی مسئولیتی و رفتار خصومت آمیز را تشویق می کند.

ماهیت مکان و فضا در دنیای دیجیتالی کاملاً دگرگون شده است. امروز، دنیای واقعی با دنیای مجازی چنان در هم فرو رفته که تفکیک آن دو بسیار دشوار شده است. زمان، مفهوم مکانمند گذشته را ندارد. فرهنگ ها به شدت در هم ادغام شده و خلوص مکانی و زمانی دیروز خود را از دست داده اند. بنابراین، طبیعی است که هویت در بند مکان-زمان و فرهنگ مکانمند و زمانمند در فضای جدید دچار بحران شود.

عاملی در پژوهش خود (۱۳۸۲) اظهار می دارد، جهان مجازی درون خود، انسان را با فضاهای جدیدی مواجه کرده است که برای بعضی قابل فهم است و برای بخش عظیمی، جمعیت جهان منشأ گمگشتگی، غربت، تنهایی، تضاد و سردرگمی است. علاوه بر این، عدم انطباق جهان مجازی با جهان واقعی زمینه ساز اضطراب های جدیدی است که در گذشته تجربه نشده است.

خلقتی طی پژوهشی (۱۳۸۷) بیان می کند که بحرانهای ناشی از هویت های ساختگی با توجه به این که فرد معمولاً امکان انتخاب هویت های دیگری دارد که در نظر دیگران مطلوب تر یا خاص تر جلوه می کند، به وجود می آید. در این صورت، فرد هنگام استفاده از امکانات ارتباطی مجازی، هویت واقعی خود را که در سراسر زندگی واقعی با آن درگیر است، کنار می گذارد و با هویت جدیدی مواجه می شود. به این ترتیب، معنای جدیدی وارد ذهن فرد می شود و هویت جدیدی در کنار هویت واقعی و قدیم او قد علم می کند که ذهن فرد را درگیر و دچار بحران می کند؛ زیرا این دو هویت در وضعیت همزمانی قرار میگیرند و فرد نمی تواند به راحتی مفاهیم و خصایص هویتی جدید را با هویت قدیمی و همیشگی اش تطبیق دهد و یا اساساً ممکن است

میان آنها تعارض پدید آید. این بحران احتمالا خستگی، تنش، فشار عصبی و ناکامی را برای فرد به همراه می-آورد. این بحران به خصوص برای کسانی به شکل جدیدتر مطرح می شود که تغییرات هویتی فراوان در فضای مجازی برای خود ایجاد میکنند و تطابق و هماهنگ کردن این تغییرات با هویت واقعی برای شان دشوارتر میشود. همچنین کسانی که در جهان واقعی امکان برخی رفتارهای ناهنجار اجتماعی یا ارتباطات خاص را ندارند، در این فضا این امکان را به دست می آورند و ممکن است در وضعیتی قرار گیرند که اعمال آنها در قالب هویت مجازی با هنجارهای اجتماعی زندگی واقعی به شدت در تعارض باشد؛ به این ترتیب، دچار بحران بزرگتری خواهند شد.

نتایج به دست آمده از پژوهش ثریا معمار و همکارانش (۱۳۹۱) حاکی از آن است که پیشرفت در فناوری اطلاعات راه و روش انسان را در ثبت و ضبط تاریخ تغییر داده است، این تغییر بر نحوه تعامل افراد با یکدیگر نیز تاثیرگذار بوده است. یکی از اتفاقات مهم در پایان هزاره دوم، ظهور فناوری های ارتباطی است که برجسته ترین آن اینترنت و شبکه های اجتماعی است. اینترنت و شبکه های اجتماعی مجازی، اصلی ترین عوامل تشکیل دهنده فضای مجازی، شناخته می شوند. شبکه های اجتماعی به عنوان یکی از مهمترین این ابزارها، با قابلیت ها و امکانات خود تاثیرات عمیقی بر جنبه های اجتماعی کاربران در جوامع گوناگون گذارده اند. استفاده جوانان ایرانی از شبکه های اجتماعی مجازی رو به گسترش می باشد و به طور گریزناپذیری، جوانان، پرجمعیت ترین و پرتعدادترین گروه نسلی ایران، در مواجهه با اینترنت و متأثر از فضای مجازی هستند. وابستگی متقابل دو جهان مجازی و واقعی باعث تعاملات فردی و اجتماعی در قلمروهای زیادی شده است. آن چنان که گفتیم، هویت در درون هر جامعه ای از عوامل ثبات و همبستگی است و هویت با ابعاد مختلف شخصی، اجتماعی، ملی و دینی، هر یک تأثیرات زیادی در دوام و بقا و استمرار جامعه دارند. یافته ها پژوهش حاضر نشان می دهد که فضای مجازی شبکه های اجتماعی اینترنتی نوعی از بحران هویت را در میان طیف گسترده ای از جوانان به وجود آورده است. بحران هویت در زمینه های فردی ناهمگونی های هویتی را سبب شده و به نحوی تعادل اجتماعی را متأثر کرده است.

در مورد این که چگونه بحران هویت در سطح فردی ناشی از فضای مجازی شکل میگیرد، با توجه به نظریه دو جهانی شدن ها در کنار هویت واقعی افراد، میتوان از هویت های مجازی سخن گفت که هر شخص که با محیط های اجتماعی و مجازی ارتباط دارد، میتواند آن را داشته باشد. اگرچه هویت مجازی، هویت ساختگی تلقی می شود، بعضی اوقات نیز ممکن است هویت واقعی یا مثل آن باشد. بحران هویت مجازی هنگامی رخ می دهد که فرد به واسطه امکان تغییر در هویت واقعی در فضای مجازی با معانی و هویت جدیدی رو به رو شود که ساخته خود اوست و همزمان در کنار هویت واقعی قرار می گیرد و در صورتی که این دو هویت از یکدیگر فاصله زیادی داشته باشند، به خصوص که فرد بتواند به واسطه هویت مجازی برخی اعمال خلاف هنجار اجتماعی را انجام دهد، بحران هویت مجازی شکل می گیرد. در واقع با توجه به گسترش روز افزون شبکه های اجتماعی در دنیا و ایران، استفاده نوجوانان و جوانان ایرانی از اینترنت رو به گسترش است که این افزایش ورود بی رویه جوانان به فضاهای مجازی آسیب های زیادی را به همراه خواهد داشت. تغییرات اجتماعی با زمینه های ناشی از تحولات ساختاری و جمعیتی در کنار تغییرات ناشی از آثار معناساز مطرح شده در فضای مجازی شبکه های اجتماعی، وضعیتی قابل تأمل از بحران هویت اجتماعی پدید آورده است. یکی از بحران های فردی و اجتماعی دیگر خودپنداری ناشی در چنین شرایطی همانند یک سندروم «امپاتی» از تعامل کاربران با فضای مجازی بوده و اجتماعی، بحران های هویتی را دامن می زند و این امر زمینه ساز بسیاری از تعارضات سیاسی خواهد شد. به نظر می رسد با توجه به فرایند جهانی شدن و مواجه شدن نسل متراکم جوان ایرانی با فضای مجازی، ضروری است عواقب این مواجهه در ایجاد بحران های هویتی بررسی شود. همان گونه که اشاره شد جامعه ایران به لحاظ قراردادن در دوره تاریخی خاص، از جنبه های امروزه علاوه بر بحران هویت دوره تاریخی صنعتی، بحران های هویتی دوره پسا صنعتی و «گذار» فضای مجازی را نیز تجربه می کند. مسائل هویت های قومی هر چند محسوس نیست، در فضای مجازی تحولات خاص خود را دارد. در حال حاضر با توجه به رشد فزاینده شبکه های اجتماعی، برنامه ریزی برای منابع هویت ساز جدید با توجه به فضای مجازی در برنامه ریزی های اجتماعی، فرهنگی و سیاسی الزامی است.

نتایج دیدگاه موافق

دیدگاه موافق اظهار داشتند که وضعیت موجود جامعه ایران با توجه به دیدگاه‌های نظریه پردازان و پژوهشگران داخلی و خارجی وضعیت بحرانی یا منجر به بحران است و هویت ایرانی و اسلامی کشور ما در دهکده جهانی مورد نظر مک لوهان که نمود برجسته آن اینترنت و شبکه های اجتماعی مجازی است در معرض خطر است. در این فضا ارتباطات به قدری زیاد شده که تحولات یک نقطه از دنیا تأثیرش را بر کل جهان می گذارد مثل بازار بورس. افراد لحظه به لحظه کنار هم هستند. مرزهای جغرافیایی برداشته شده است و مرزهای جغرافیایی، سیاسی و اقتصادی تضعیف می شوند.

و به تعبیر دکتر زیبایی نژاد در افتتاحیه اولین دوره مطالعات زن و خانواده (درس گفتار ۱) افراد دارای هویت چهل تکه شده اند، از جهان‌های مختلف عناصری را بر می دارند و به هم می چسبانند و در خود درونی می-کنند، بدون اینکه احساس تنافر و تضاد کنند. لذا امروزه از ظاهر افراد نمی توان درباره باطن شان قضاوت کرد و شخصیت درونی آنها را شناخت. مهم ترین چیز در هویت مدرنیته ی سیال دو عنصر مصرف (هویت مصرفی) و فراغت. افراد با فعالیت فراغتی هویت خود را می سازند. زمان انسان مدرن زیاد شده و لذا زمان و اقتصاد فراغتی هم ایجاد شده است. به عقیده ی ایشان انسان جدید اخلاقیاتی به خود گرفته است که مواظب باشید شما را فرا نگیرد یعنی اگر می خواهید در این عرصه موفق باشید دو تا رسالت دارید: ۱) دین خودتان را حفظ کنید (هویت دینی) و ۲) شخصیت خودتان را حفظ کنید (هویت فردی، ملی و اجتماعی) سعی کنید رنگ زمانه را به خود نگیرید.

در پایان با عبارات دیگری از شهید سید مرتضی آوینی در مقاله انفجار اطلاعات جمع بندی می کنیم: «غرب ذاتی پارادوکسیکال دارد و این پارادوکس های پایانه ای، سرنوشت محتومی هستند که تمدن امروز به سوی آن راه می سپرده است. انفجار اطلاعات از همین ترمینال هایی است که تناقض نهفته در باطن تمدن امروز را آشکار خواهد کرد. وقتی حصارهای اطلاعاتی فرو بریزد مردم جهان خواهند دید که این دژ ظاهراً مستحکم بنیان هایی بسیار پوسیده دارد که به تلنگری فرو خواهد ریخت. قدرت غرب، قدرتی بنیان گرفته بر جهل

است و آگاهی های جمعی که انقلاب زا هستند به یکباره روی می آورند؛ همچون انفجار نور. شوروی نیز تا آن گاه که فصل فروپاشی اش آغاز نشده بود خود را قدرتمند و یکپارچه نشان می داد و غرب نیز آن را همچون دشمنی بزرگ در برابر خویش می انگاشت. تنها بعد از فروپاشی بود که باطن پوسیده و از هم گسیخته شوروی آشکار شد .

اکنون در غرب، همه چیز با سال های دهه ۱۹۳۰ تفاوت یافته است. مردم با اضطرابی که از یک عدم اطمینان همگانی برمی آید به فردا می نگرند. آنها هر لحظه انتظار می کشند تا آن دژ اطلاعاتی که موجودیت سیاسی غرب بر آن بنیان گرفته است با یک انفجار مهیب فرو بریزد و آن روی پنهان تمدن آشکار شود. برای آنکه ردیف منظم آجرهایی که متکی بر یکدیگر هستند فرو ریزد، کافی است که همان آجر نخستین سرنگون شود. تمدن ها هم پیر می شوند و می میرند و از بطن ویرانه هاشان تمدنی دیگر سر بر می آورد. در آغاز، تمدن با یک اعتماد مطلق به قدرت خویش پا می گیرد و هنگامی که این احساس جای خود را به عدم اعتماد بخشید، باید دانست که موعد سرنگونی فرارسیده است .

و اما درباره خودمان. نباید بترسیم. حصارها تا هنگامی مفید فایده ای هستند که دزدان شب رو، بر زمین می زنند، اما آن گاه که دزدان از آسمان فرود می آیند، چگونه می توان به حصارها اطمینان کرد؟ پس باید از این اندیشه که حصارهایی بتوانند ما را از شر ماهواره ها محفوظ دارند، بیرون شد و « خانه را در دامنه آتشفشان بنا کرد. » باید در رو به رو شدن با واقعیت، به اندازه کافی جرئت و شجاعت داشت. غرب چنین است که در عین ضعف، بیش تر از همیشه رجز می خواند تا خود را در پناه وهم حفظ کند. جنگ کویت چنین بود و بنابراین، تنها اسیران حصارهای توهم را به وحشت دچار کرد نه آنان که ضعف و پیری این قداره بند مفلوک را در پس اعمال و اقوالش می دیدند. می خواهم بگویم که خود ماهواره، در عالم واقع، آن همه ترس ندارد که طنین این خبر در عالم وهم: « ماهواره دارد می آید. » طنین این خبر تا آنجا هراسناک است که بسیاری، از هم اکنون فاتحه همه چیز را خوانده اند: هویت ملی، اخلاق، زبان فارسی... چنان که پیش از آمدن تلویزیون نیز سخنانی چنین در افواه بود .

ماهواره مظهر آن پیوستگی جهانی است که تمدن جدید انتظار می برده است. آمریکا نیز مظهر آن اراده جمعی است که همراه با بشر جدید پیدا شده و در جست و جوی قدرت و استیلا، توسعه و اطلاق یافته است. «استیلا» و «ولایت» هم ریشه هستند و اگر بعضی از محققان استیلای غرب را بر عالم «ولایت طاغوت» خوانده اند، تعبیری را می جسته اند که بتواند مفاهیم جدید را در حوزه معرفت دینی معنا کند؛ و چه تعبیر درستی یافته اند. غرب، از همان آغاز، غایتی مگر برپایی یک حکومت جهانی نداشته است و هم اکنون نیز چه آنان که از حاکمیت ماهواره ها به وحشت افتاده اند و چه آنان که مشتاقانه چنین روزی را انتظار می برند، هر دو، حاکمیت ماهواره ها را با حاکمیت جهانی غرب یکسان گرفته اند؛ و هر دو اشتباه می کنند.»

طرح دیدگاه منتقد

اینترنت و شبکه های اجتماعی مانند بسیاری از پدیده های دیگر دارای پیامدهای مثبت و منفی می باشد که با برنامه ریزی و بالا بردن سطح آگاهی عمومی می توان از آثار و دستاوردهای مثبت آن بهره گرفت و پیامدهای منفی را به حداقل رساند. یعنی می توان با تشخیص حق از باطل از پیامدهای مثبت آن استفاده کرد. در روایتی می خوانیم: «خوشا به حال کسی که شهوت لحظه ای را ترک کرده برای آنچه بدان وعده داده شده ولی زمانش فرا نرسیده؛ این یعنی آینده نگری.»

دو نگاه به مدرنیته داریم: مدرنیته جامد و مدرنیته سیال. مدرنیته جامد یعنی تا اطلاع ثانوی صبر کن، اما مدرنیته سیال یعنی فرد لحظه ای فکر می کند و ثبات هویت ندارد. نسل جدید بی حوصله بیش از آنکه عقلانی باشد احساسی است، بصری است. توجه به بدن و ظاهر برای او مهم است. نباید به نسل امروز که حوصله ی گیر دادن ندارد که بخشی از آن به علت دیدن تصاویر پی در پی در رسانه ها و تغییرات آنی می باشد. به جای اینکه امر و نهی کنیم نیاز به رویکرد غمخورانه داریم، باید به نسل جدید این مفهوم را انتقال دهیم که زندگی تو برای من مهم است.

در استفاده از فضای مجازی و به ویژه شبکه های اجتماعی سواد حتماً تأثرگذار است؛ چراکه جهان مجازی بزرگ ظرفیتی است برای ایجاد سیستم و سیستم ظرفیت بزرگی است برای ایجاد فرهنگ. به عنوان مثال بحث استفاده از کمربند ایمنی بخشی با آموزش بود اما بیشتر با جریمه و دوربین ها کنترل شد.

در مواردی نیز فضای مجازی استبداد رفتار ایجاد می کند ولی اطلاعات فضای مجازی باید اصلاح شوند، مجبور نیستیم به همهی اطلاعات فضای مجازی تن بدهیم، باید آنها را اصلاح کنیم.

توحید یک هو المتعالی است و معنای توحید رفع کرب از مردم است. خداوند خدمت به مردم را از اشکال عبودیت می داند. روایتی از پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) هست که می فرمایند: «دو خیر است که بالاتر از آن نیست، توحید و خدمت رساندن به مردم و دو شرّ است که بالاتر از آن نیست شرک و آزار رساندن به مردم.» اگر آزار را از سیستم اجتماعی حذف کنیم، کار توحیدی کرده ایم حتی اگر غرب این کار را بکند آثار وضعی عمل توحیدی را دارد، چون مردم آسایش پیدا کرده اند. یعنی اگر آزار از فضای مجازی حذف گردد، شکل توحیدی پیدا می کند از آنجا که انسان روبه پیشرفت است خودش را از سایر موجودات متمایز کرده است و همانطور که تکنولوژی پیشرفت کرده است فهم انسان نیز پیشرفت کرده است. چرا فرهنگ اسلامی ما غالب نشود؟

انسان پیوسته در هیجان انتخاب های مختلف است به ویژه در فضای مجازی و چیزی که می تواند مهارش کند این است که فضای جدید امکان نظام مند کردن خیر و نظام مند کردن شرّ را به او می دهد؛ یعنی این فضا یک خطر و یک ظرفیت دارد. از طرفی چون بشر به دنبال آرامش است می تواند از طریق فضای مجازی به سمت هویت اصیل خودش کشیده شود به شرط تلاش و تشخیص درست و داشتن قوه تشخیص حق از باطل، چون می فهمد که آرامش در هویت غربی نیست. خداوند می فرماید: «إِنَّ اللَّهَ يَحُولُ بَيْنَ مَرءٍ وَ قَلْبِهِ» که به تعبیر امام صادق علیه السلام یعنی خداوند مانع می شود که باطل در قلب بنده مؤمن نفوذ یا اثر کند و در واقع خداوند نمی گذارد که بنده مایمن باطل را حق بپندارد و نمی گذارد باطل را باور کند. بشر به دنبال هویت هایی گرایش پیدا می کند که از مطلوبیت های اخلاقی تبعیت می کنند چون ما رو به تعالی هستیم و

همیشه خودمان را متمایز از حیوانات می کنیم، رشد را قبول داریم و می رویم تا بخش خالی از وجودمان را پر کنیم و می رویم به سمت هویتی که به شاخصه‌ی انسانی بر می گردد.

همانطور که اگر تاریخ را از ابتدا بررسی کنیم می بینیم که فهم بشر در زمان پادشاهانی که بعد از پادشان قبلی بوده اند رو به پیشرفت بوده و فهم عمومی روبه افزایش است. پس به نظر می رسد که ما می توانیم در فضای شبکه های اجتماعی و ب طور کلی هویت خودمان را حفظ کنیم و علاوه بر حفظ هویت می توانیم فرهنگ خود را نیز نشر دهیم تا آنجا که در این فضا فرهنگ ایرانی اسلامی فرهنگ غالب شود. چرا اجازه دهیم دائماً غرب بر افکار و اندیشه ها و باورها و ارزش های ما اثر بگذارد؟ چرا ما از ابزاری که آنها ساخته اند استفاده نکنیم و فرهنگ خودمان را نشر ندهیم؟

همین کاری که الان دارد صورت می گیرد که با ساختن گروه ها و کانال های مختلف موضوعی با اهداف و انگیزه های مثبت می توانیم تبلیغ دینی داشته باشیم و می توان متحوی دینی را با قالبی هنرمندانه به زبان مخاطب ارائه دهیم و با خواسته ها و نیازهای مردم تطبیق بدهیم و به مخاطب راهکاری در خور ارائه دهیم که مطمئناً نتیجه ی خوبی خواهد داشت. در این بستر فضای مجازی می توان نوشته های دیگران را نقد کرد. ما دچار خودباختگی و از خودبیگانگی شده ایم، خودمان را نشناخته ایم، توانایی هایمان را نشناخته ایم و چشم دوختیم به ساخته های دیگران و بیشتر از اینکه صادراتی باشیم وارداتی هستیم. به عقیده ی بنده ما می توانیم هویت ملی و هویت دینی و فرهنگی خود را در فضای شبکه های اجتماعی حفظ کنیم بلکه صادر کنیم. چرا از آنچه که از آنچه که ساخته اند به نفع خودمان استفاده نکنیم؟ انسان با دارا بودن فرهنگ و شعور می تواند با استفاده از این دو ابزار فرهنگ خود را صادر کند در فضای مجازی هرکس می تواند اطلاعاتی درباره فرهنگ، اعتقادات، ارزش هاف باورها، سرمایه هایی همچون آثار باستانی، اماکن زیارتی، مکان های تفریحی را در این فضای مجازی به اشتراک بگذارد.

دهکده ی جهانی که گفته اند هست ولی محقق نشده است و ما در فرهنگ شیعه آن را زمان ظهور امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف می دانیم. دهکده جهانی ساخته می شود ولی نه به دست غربی ها بلکه به دست امام زمان مان مهدی موعود عجل الله تعالی فرجه الشریف.

مزیت های فضای مجازی:

- ۱- عمومی بودن فضای مجازی که هر فردی در نقطه از جهان امکان می دهد از طریق این فناوری به آسانترین وجه، جدیدترین اطلاعات مورد علاقه خود را بدست آورد.
- ۲- کاهش هزینه های اقتصادی، اجتماعی، با استفاده از امکانات موجود در فضای مجازی، که امروزه در بسیاری از روابط اقتصادی و اجتماعی دیگر نیازی به مراجعهی حضوری برای خرید کالا یا خدمات نیست و این امر باعث کاهش هزینه های اقتصادی می شود. کاهش رفت آمد های غیر ضروری در نتیجه کاهش مصرف انرژی و آلودگی هوا
- ۳- جذابیت و تنوع و مخاطب محوری در فضای مجازی به طوری که در اغلب موارد امکان نظرسنجی و اریابی در این فضا برقرار و به روز است و این توانایی را به داده پردازان می دهد که از آخرین خواسته های مخاطبانشان مطلع گردند که این امر در کنار تنوع و جذابیت فضای سایبری تأثیر بسزایی در جذب مخاطب دارد.
- ۴- گسترش عدالت رسانه ای، در گذشته فقط افراد خاصی آن هم در شهرهای بزرگ می توانستند به مطبوعات نشریات دسترسی داشته باشند و از اخبار روز و رویدادهای اجتماعی، اقتصادی و سیاسی مطلع شوند و حال آنکه با وجود فضای مجازی و فناوری های گوناگون اطلاعاتی و ارتباطی تمام افراد حتی در دورترین نقاط نیز می توانند به شکل برابر از این اطلاعات مطلع و از آن بهره برداری کنند و این باعث شده است که حکومت ها نتوانند چیزی را از مردم پنهان کنند.
- ۵- تبادل اطلاعات و تعاملی بودن روابط و ارتباطات در فضای مجازی بدون محدودیت های حاکم بر دیگر رسانه ها که معمولاً در آنها عده ای گوینده و نویسنده و عده ای صرفاً خواننده و شنونده هستند.
- ۶- گسترش تعاملات و تبادل نظرها به سرعت بسیار بالا در فضای مجازی به خصوص شبکه های اجتماعی این امکان را فراهم می سازد که افراد به تبادل افکار و آراء بپردازند. در واقع بر خلاف

گفتگوی چهره به چهره که ممکن است ما صد نفر مخاطب داشته باشیم اما در فضای مجازی با میلیون ها مخاطب می توان ارتباط برقرار کرد.

در حال حاضر در کشورمان شاهد حضور افراد آگاه و ارزشی در فضایی همچون فیس بوک، اینستاگرام، حتی تویتر و تلگرام هستیم که با حضور در کنار جوانان و نوجوانان که می خواهند فضای متفاوتی را تجربه کنند، ضمن جلب اعتماد آنها به عنوان افرادی آگاه و مسلط به قوانین شرعی، شبهات موجود در ذهن جوانان و هم به افرادی که منحرفانه شبهه پراکنی می کنند پاسخ دهند.

بر این اساس می توان گفت که پتانسیل های مثبت و کاربردهای مفیدی که جنبه های گوناگون زندگی انسان را تحت تأثیر قرار داده و تسریع و تسهیل و خلاقیت را برایش به ارمغان می آورد، بخشی از توانایی معجزه آسای این شبکه ی جهانی است.

دانستن از نیازهای بشر است و دنیای مجازی اینترنت در حال حاضر به خوبی توانسته است این نیاز را پاسخ دهد و کاربران فضای مجازی به دنبال پاسخ سوال هایی هستند که در دنیای واقعی ممکن است هیچ گاه به دست نیایند.

در عین حال ذکر این نکته ضروری است که نگاه تک بعدی به هر وسیله و دستاورد بشری، چه مثبت باشد و چه منفی باعث دوری انسان از حقیقت آن موضوع می شود و موضوع اینترنت و فضای مجازی از این امر مستثنی نیست.

به نظر می رسد که شریان های ما وصل به فاضلاب فضای مجازی است و به ظرفیت مثبت فضای مجازی متصل نیستیم پس نوع مصرفی که می شود مطلوب نیست و نوعی ابزار زدگی و هیجان استفاده از ابزار جدید که همیشه هست در ما نیز دیده می شود.

زمانی که رادیو وارد فرانکفورت شد، گفتند دین و مذهب از بین رفت. از صنعت فرهنگ صحبت شد. گفتند فرهنگ هم مثل کالا صنعتی شده همانطور که ماشین ریسندگی پارچه تولید می کند، ابزار رسانه ای آمده که فرهنگ تولید کند و فرض کردند که آدم ها آهن هستند و کاملاً منفعل و بی شعورند. در حالی که با همان رادیو می توان هویت و فرهنگ خود را نشر داد و به بشریت آگاهی بخشید.

همانطور که می دانید در فضای مجازی با مخاطب سر و کار نداریم بلکه صحبت از یوزر و کاربر است. فضای مجازی مرزهای جغرافیایی را درنوردیده و به هم ریخته است و چون محدودیتی در کار نیست بنابراین قدرت انتخاب توسعه پیدا کرده است. با این حال از این کاربران مختلف با حساب های کاربری متفاوت می توان به نفع فرهنگ خودمان استفاده کنیم و در زمینه های مختلف فرهنگی، اقتصادی، اجتماعی و غیره با دانش و آگاهی می توان جامعه را کنترل کرد. بحث سواد رسانه ای که مطرح می شود فقط کسب اطلاعات نیست بلکه کسب مهارت، کسب دانش حقوقی و هم کسب توان انتقادی است.

بحث فضای مجازی و روش های نوین ارتباطی از مسائل مهمی است که امروزه از منظرهای متعدد مورد بحث و بررسی و نقد است. با توجه به سرعت بالای گسترش این فضا و امکانات آن شاید کمتر کسی از منظر دینی به آن توجه کرده است.

حضرت یعقوب به پسرانش گفت: «لاتدخلوا من باب واحدٍ و ادخلوا من ابوابٍ متفرقه» (یوسف، ۶۷). اگر به دنبال یوسف در شهر می روید از یک در وارد نشوید. از درهای مختلف وارد شوید. تمام جوانان ما یوسف هستند، اگر بخواهیم اینها را داشته باشیم، نمی شود از یک راه وارد شد، باید از تمام امکانات استفاده کنیم. امروزه فضای مجازی، شبکه ها، اینترنت، ماهواره و تلفن هر کدام یک راه جدید ارتباطی است که ما می توانیم با استفاده از این راه ها جوان ها را دریابیم و حفظ کنیم.

خداوند در قرآن کریم می فرماید: « و ما أرسلنا من رسولٍ إلا بلسانٍ قومیه » (ابراهیم، ۴). ما هیچ پیامبری را، جز به زبان قومش نفرستادیم و امروز فضای مجازی زبان نسل جدید ما است و بسیاری از دانش و اطلاعات خود را از این فضا کسب می کنند و ما باید بستر مناسب فراهم کنیم تا جامعه و به ویژه نسل جدید از این فضا بهره ی مناسب ببرد.

قرآن به عثمان می فرماید: «و أعدوا لهم ما استطعتم من قوه» (انفال، ۶۰). در مقابل دشمن هر چه می توانید ابزار و امکانات آماده کنید. در حال حاضر دشمن از ابزار فضای مجازی برای نفوذ و سیطره و سلطه ی فرهنگی استفاده می کند. ما نیز باید از این فضا برای تبلیغ و ترویج فرهنگ و معارف قرآن و اهل بیت علیهم السلام استفاده کنیم.

باید بدانیم که با علم تکنولوژی نمی شود مخالفت کرد. همانطور که امام خمینی قدس سره وقتی از پاریس به بهشت زهراء آمدند، فرمودند: ما با سینما مخالف نیستیم، ما فیلم مخالف نیستیم، با فیلم بد مخالف هستیم. و امروز هم فضای مجازی به عنوان یک ابزار در دسترس همه به ویژه جوانان است. ابزاری کم هزینه، سریع، فرامرزی و دو طرفه که واقعاً یک فرصت خوب است.

برای مثال یکی از اعمال حج سعی بین دو کوه صفا و مروه است در کنار مسجد الحرام که حجاج باید هفت بار این مسیر را طی کند. پیش از اسلام روی کوه صفا و مروه یک بت قرار داشت. در زمان پیامبر صلی الله علیه و آله مسلمانان گفتند: چون روی این دو کوه بت است ما سعی انجام نمی دهیم. آیه نازل شد نگویند چون بت است، ما نمی رویم بلکه بروید با حضور خودتان شعائر الهی را تقویت کنید. «إِنَّ الصَّفاَ وَ المَروهَ مِن شَعَائِرِ اللَّهِ فَمَن حَجَّ البیتَ أَوْ اعْتَمَرَ فَلَاجِنَا ح عَلِیْهِ أَنْ یطُوفَ بِهِمَا» (بقره، ۱۵۸).

در فضای مجازی می شود هم کار حق انجام داد و هم کار باطل. اگر دانشمندان، اساتید حوزه و دانشگاه، علماء، طلاب، فرهنگیان و دانشجویان اهل فرهنگ ما فضای مجازی را از حق پر کنند، قطعاً حضور باطل در این فضا کم رنگ تر خواهد شد.

تصویری که مقام معظم رهبری مدّ ظلّه العالی از فضای مجازی ترسیم می کنند این است که فضای مجازی میدان مبارزه است. مبارزه مرد می خواهد نه انسان بیکار. همانطور که در دوران جنگ مسلحانه به تعبیری جنگ سخت مردانی حضور یافتند که خانواده داشتند، درس و دانشگاه داشتند و کار وزندگی داشتند ولی بزرگترین کارشان شد دفاع از اسلام و انقلاب و از همه چیز خود گذشتند و ایثار نمودند. اکنون نیز در میدان جنگ نرم باید حضور یافت. باید از اوقات فراغت خود در حدّ توان برای دفاع از اسلام بگذریم.

به فرموده ی رهبر انقلاب، فضای مجازی به اندازه ی انقلاب اسلامی اهمیت دارد. عرصه ی فرهنگی عرصه ی جهاد است. اگر از فضای مجازی غافل شویم، اگر نیروهای مؤمن و انقلابی این عرصه را رها کنند؛ مطمئناً ضربه خواهیم خورد. گاهی انسان حرف حق را می تواند با استدلال قوی و با زبان شیوا و هنرمندانه بیان کند که این حرف به گوش و چشم هزاران [بلکه میلیون ها] مخاطب برسد.

نتایج دیدگاه مخالف

این دیدگاه اظهار داشتند که ظرفیت موجود در جامعه ایرانی اسلامی ما با توجه به قوا و پتانسیل های اعتقادی و ارزشی، ظرفیت خوبی است برای خروج از بحران هویت و رسیدن به جامعه جهانی موعود که سکان دار آن حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف است و دهکده جهانی حقیقی همان حکومت جهانی امام زمان (عج) است که در آن وعده های الهی تحقق می یابد و در نهایت جبهه حق پیروز و سعادت مند خواهد شد؛ به شرط آنکه ما به وظایف خود در قبال رشد و توسعه این ابزار تکنولوژیک عمل کرده، سواد رسانه ای، دانش خود در حوزه علوم مورد نیاز، ایمان، تقوا و کار و تلاش را برای ایستادگی در برابر جبهه غرب و بانیان این ابزار رسانه ای جدید به بهترین نحو به کار بندیم.

جمع بندی داور

داور محترم این کرسی آزاد اندیشی قول به تفصیل را قائل شدند و به نظر ایشان با پذیرش وضعیت نامطلوب فعلی با توجه به آمار موجود در پژوهش های جدید و در معرض خطر بودن جوانان، نوجوانان و خانواده ها، کم رنگ شدن نموده های هویتی ملی و دینی در برخی ابعاد نباید ناامید بود چرا که جامعه ایرانی اسلامی با فرهنگ و منابع هویتی غنی ظرفیت مقاومت و مقابله با ناهنجاری ها، شبهه پراکنی ها و ناملايمات اخلاقی و عرفی را در فضای مجازی به ویژه شبکه های اجتماعی را دارد و اگر تولید محتوای ارزشی با بهره گیری مطلوب از عناصر هنری و ادبی فراوان در هویت فرهنگی اجتماعی به خوبی صورت گیرد؛ این فضا بستر خوبی برای نشر فرهنگ قرآن و اهل بیت عصمت و طهارت علیهم السلام خواهد بود. البته روانشناسان و متخصصان علوم رفتاری اغلب توجه خود را به جنبه های منفی این فضا معطوف ساخته اند. فضایی که در آن امکان ایجاد روابط انسانی و اخلاقی میسر است و می تواند کانونی برای ایجاد اخلاق سازنده ی انسانی باشد.

ایشان در پایان به وظایف طلاب و روحانیون در این عرصه اشاراتی داشتند و فرمودند که روحانی باید در کنار بهره گیری از فضای مجازی در فرایند تبلیغ دینی به مسجد و منبر و هیئت نیز پردازد چراکه تبلیغ به

شیوه سنتی آثار خاص خودش را دارد و همچنین کیفیت حضور در فضای وب را نباید به شبکه های اجتماعی محدود کرد؛ فضای مجازی شامل بازی های آنلاین، سایت های داخلی، شبکه های بومی نیز می شود. امروزه یک جوان بیشتر از طریق تلفن همراه با وب ارتباط برقرار می کند. بنابراین حضور در فضای مجازی به اپلیکیشن های تلفن همراه هم مرتبط می شود. صرفاً نباید به غرب چشم بدوزیم بلکه باید این امکانات را بومی سازی کرد؛ همچنانکه مرکز مدیریت حوزه های علمیه گام های خوب و مؤثری در این جهت برداشته است. یک طلبه هم روش تبلیغ را باید بداند و هم دانش تبلیغ را. دانش به معنای آشنا شدن با قرآن، آیات و روایات، تسلط به کتابهای معتبر می باشد. نوع حرف زدن در فضای مجازی هم یک امر مهم است که آموزش های لازم در این زمینه انجام نشده است.

فضای مجازی در عین تهدیدات یک سری فوایدی هم دارد. بازار پذیرش و فروش غرب نسبت به ایران فعال تر است.

در تحلیل های صورت گرفته عمده آسیب هایی که به کشور وارد می شود علت آن را فضای مجازی دانستند شاید صرف برخی مطالعات تصور شود که با فضای مجازی هویت دینی را از دست می دهیم و بگویم برخی افراد جامعه عاقبت بخیر نمی شوند، اما با مراجعه به آیات می بینیم اینطور نیست و اما ما نباید ناامید شویم. زمانی می توانیم امید ها را ایجاد کنیم که وارد عرصه شویم. ورود در عرصه مانند تربیت متخصصین - استفاده از تخصص علما- بومی سازی سرویس های مجازی.

پس ما می توانیم در فضای شبکه های اجتماعی مجازی تاثیرگذار باشیم و باید این اتفاق صورت گیرد.

برخی راهکارها نیز وجود دارد:

۱- اصلاح نظام آموزش و تربیت: یکی از راهکارها اصلاح نظام آموزش و تربیت افراد بر اساس اخلاق اجتماعی و دینی است

۲- تشویق و ترغیب هنگام استفاده از جنبه های مثبت اینترنت

۳- برخورد مناسب نسبت به گزارش های کاربران

۴- کنترل درونی افراد

- ۵- اقدامات مداخله جویانه والدین و تدابیر کاربری صحیح می تواند نقش تاثیرگذاری را ایفا نماید.
- ۶- لزوم آموزش فرهنگ استفاده از اینترنت
- ۷- تقویت جنبه های روانشناسی اخلاق
- ۸- هزینه ی بد اخلاقی ها و ناهنجاری ها در جامعه بالا برود
- ۹- وضع قوانین با ضمانت اجرائی بالا

منابع

* قرآن کریم

آزادی انتخاب بلای جان هویت مجازی؛ هویت مجازی چیست و چه معایب و مزایایی دارد؟!، ۱۷ خرداد ۱۳۹۵، سایت گرداب.

اکبری، بهمن، ۱۳۸۷، بحران هویت و هویت دینی، پیک نور، سال ۶، شماره ۴، ص ۲۱۹ - ۲۳۱.

الهی منش، محمد حسن؛ مریدی، فاطمه؛ ۱۳۹۲، حکومت و بحران هویت دینی در ایران

الوانی، سید مهدی؛ خنیفر، حسین؛ حاجی ملا میرزایی، حامد؛ میری، سید مهدی؛ ۱۳۹۳، ارائه چارچوبی برای نظام و محدوده خط مشی گذاری، تصمیم گیری و عمل در فضای مجازی، فصلنامه راهبرد اجتماعی فرهنگی، سال ۳، شماره ۱۱، ص ۳۳-۶۱.

آوینی، سید مرتضی، مقاله انفجار اطلاعات، کتاب رستاخیز جان ص ۱۱۷.

باقری دولت آبادی، علی؛ زارعیان جهرمی، فرج الله، ۱۳۹۲، تأثیر فضای مجازی بر هویت و همبستگی ملی، فصلنامه مطالعات راهبردی بسیج، سال ۱۶، شماره ۶۰، ص ۱۴۹-۱۸۲.

چالش فرهنگ و هویت در فضای مجازی، ۷ شهریور ۱۳۸۸، پگاه حوزه، شماره ۲۶۱.

حاجیانی، ابراهیم؛ محمدزاده، حمیدرضا، سال ۱۳۹۳، بررسی تأثیر فضای مجازی (اینترنت) بر هویت ملی دانشجویان، فصلنامه مطالعات ملی، سال ۱۶، شماره ۱، ص ۶۷-۸۴.

خبرگزاری رسمی حوزه، hawzahnews.com، دانش آموخته مکتب امام صادق علیه السلام دچار بحران هویت نمی شود.

شبکه ایران زنان، جوان و هویت، www.iran-zanan.com

شخصیت و هویت در فضای مجازی: جهان مجازی و سلامت روان، مهر ۱۳۸۹، پگاه حوزه، شماره ۲۸۸.

شرفی، محمد رضا، ۱۳۸۵، بحران هویت فرهنگی در ایران و پیامدهای آن، مجله روانشناسی و علوم تربیتی، ویژه فلسفه تعلیم تربیت، سال ۳۶، شماره ۳ و ۴، ص ۴۵-۶۰.

صبوری خسروشاهی، حبیب؛ آذرگون، نسرين، سال ۱۳۹۱، فضای مجازی و هویت جهانی (مورد مطالعه: دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی).

قاسمی، مرضیه؛ احمدی، مهدی، سال ۱۳۹۵، فضای مجازی؛ فرصت ها و چالش های هویت دینی در بین جوانان ایرانی، فصلنامه ره آورد نور، شماره ۵۶، ص ۲۸.

معمار، ثریا؛ عدلی پور، صمد؛ خاکسار، فائزه، ۱۳۹۱، فصلنامه علمی-پژوهشی مطالعات و تحقیقات اجتماعی در ایران، دوره اول، شماره ۴، ۱۵۵-۱۷۶.

Noormags.ir

SID.ir